

berg. Met betrekking tot de vermeende natuurlijke vindplaats nabij Aken neem ik gaarne Mathias Schwickerath band 2 "Hoher Venn-Nordefel" 1966 ter hand, waarin - met betrekking tot de Nord-eifel - de daar voorkomende Querco-Lithospermetum en Mesobrometum erectii uitvoerig behandeld worden. Hieruit blijkt het natuurlijke voorkomen van Cornus mas L. aldaar niet.

Mijn twijfel of men plantengeografisch gezien van een natuurlijk voorkomen van Cornus mas L. in Zuid-Limburg mag spreken blijft groot.

In deze twijfel mag ik eveneens verwijzen naar het maandverslag van de vergadering van het Natuurhistorisch genootschap (zie Natuurh. Maandbl., 53e jrg. no. 10) waarin Dr.P. van Nieuwenhoven gewag maakt van het voorkomen van een grote struik van Cornus mas L. in het Savelsbos bij Maastricht, doch

daarbij eveneens vermeldt dat men niet kan zeggen of dit exemplaar wild is of verwilderd.

Steeds blijft de mogelijkheid bestaan, dat vogels voor de verspreiding hebben gezorgd, door het eten van de vruchten van heesters die in tuinen stonden aangeplant, dan wel dat we hier met een erg noordelijke vindplaats te doen hebben.

Ik hoop U met deze mededeling van dienst te zijn geweest en teken,

hoogachtend,

A.H.J. Faassen.

EEN STUKJE MERGELLANDROUTE

door P.J. van Nieuwenhoven
met foto's van de schrijver

De planten- en dierenwereld van een landstreek kan men eigenlijk alleen goed leren kennen door het land te voet of per fiets te doorkruisen. Om iets van landschapsvormen te kunnen zien en te begrijpen kan men ook wel in een auto blijven zitten. Welke weg zou voor zo'n landschapsverkenning beter geschikt zijn dan de Mergellandroute van de A.N.W.B.? Wel kan deze weg door de veelvuldige propaganda op drukke

weekenden, en vooral in de bloesemtijd, volledig verstopt zijn, ondanks de aangebrachte "verbeteringen": wegverbredingen ten koste van bomen en berm, doorbraken door te nauwe dorpsstraten, waarvoor kenmerkende uitzichten zijn opgeofferd. Het heeft dan ook niet aan kritiek ontbroken. Maar voor iemand, die de oude toestand niet gekend heeft, is de nieuwe route een van de mooiste, die men kan rijden. Om goed rond te kunnen kijken is het natuurlijk raadzaam niet een drukke dag te kiezen! Wij verlaten Maastricht met de A.N.W.B. langs de Heugemerweg, die van het station in Wijck in zuidelijke richting door het brede Maasdal voert. De stroom ligt niet in het midden van het dal: de westelijke dalwand, gevormd door de Sint-Pietersberg, ligt veel dichter bij dan de oostelijke, die bestaat uit de hoogten bij het Voogdijgesticht te Heer, die naar het zuiden overgaan in de Riesenbergen en het Savelsbos.

Wij passeren de kom van het oude dorp Heugem, met aan de overkant van de Maas de ruïne Lichtenberg tussen de schoorstenen van de oude en de nieuwe cementovens van de E.N.C.I.. Voorbij de fabriekswand is iets te zien van het enorme gat, dat in deze beroemde berg is gegraven, bij de exploitatie van kalksteen, het "witte goud". Zuidelijk daarvan ligt de stortberg, waar voor de cementindustrie onbruikbaar materiaal is gedeponerd, helaas op het Zuidelijk gangenstelsel, dat daardoor geheel in elkaar is gedrukt. Vanaf deze berg heeft men thans een prachtig uitzicht over de omgeving: d'n „Observant" is dan ook hoger opgeworpen dan het hoogste punt van Nederland, het Drielandenpunt in Vaals (340 m+ N.A.P.).

Direkt buiten het dorp Heugem staat rechts van de weg een oud moordkruis, dat herinnert aan Arnoldus Houbiers, die hier op 1 april 1814 werd "Doodgestookt". Bid God opdat zijne ziel mag rusten in vrede Amen.

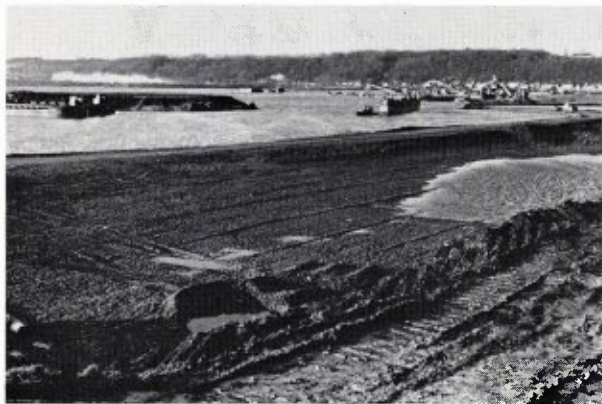
In het vruchtbare winterbed van de Maas is men verderop op grote schaal aan het ontgronden ten behoeve van de grindwinning. Men heeft er zelfs het stroombed van de Maas verlegd, ondanks het feit, dat deze hier grensrivier was. Een moeilijke grond-

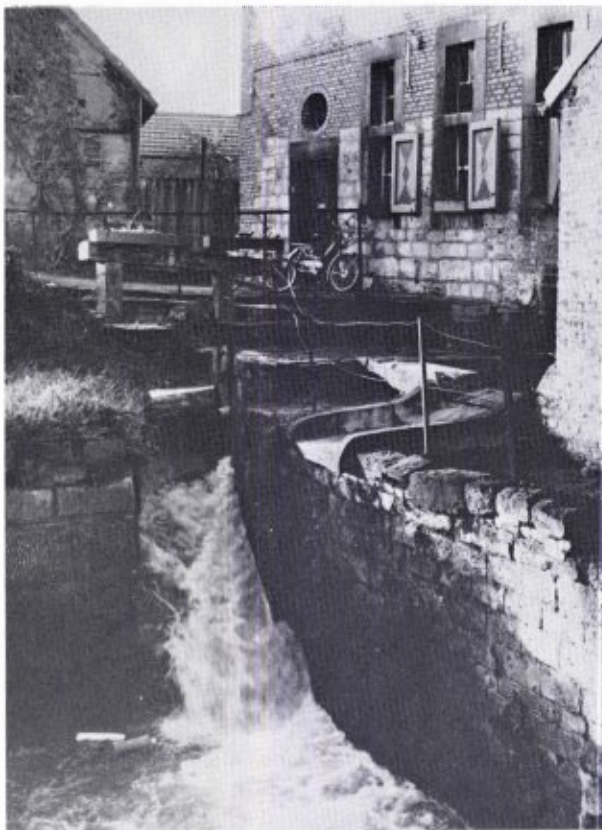
De Uitmonding van de Voer in de Maas

ruil moet hier het gevolg van zijn: beide buurlanden waken voor verlies van grondoppervlakte. Het nieuwe landschap wordt ingericht voor watersport en recreatie. Thans is een groot gedeelte van het grindgat nog het domein van water- en moerasvogels, vooral in de trektijd. Er zijn hier soorten waargenomen, die men in deze streken niet zou verwachten. Het ligt in de bedoeling een gedeelte van dit nieuw geschapen waterland te bestemmen als natuurgebied ten behoeve van wetenschappelijk onderzoek en natuureducatie.

Wij komen westelijk langs Gronsveld, eens het centrum van de kersenteelt en trefpunt van bloesemtochten. Langs de weg is duidelijk te zien, hoe de moderne laagstammen de oneconomische hoogstammen aan het verdringen zijn. Rondom de laagstamboomgaarden zijn elzenhagen geplant, om het klimaat tussen de boompjes gunstig te beïnvloeden. De kruinen van de hoge bomen lijken aan de onderzijde keurig gelijk geschoren te zijn: onder de hoogstambomen worden koeien geweid, die ook van fruit en zelfs van boombladeren houden.

Nieuw waterland in wording in het grindgat te Eijsden

De Resten van een watermolen in de Voer

Let U in Maarland op de fraai gerestaureerde boerderij, links voor de benzinepomp. Iets verder draaien wij rechts een Abelenlaan in, een beschermd monument, oorspronkelijk behorende tot de bezittingen van Kasteel Oost, waarin momenteel een bekend artiestenpaar woont, voorvechters van een schone Maasvallei!

Wij rijden het dorp Eijsden binnen langs eeuwenoude huizen, die tezamen een "beschermd dorpsgezicht" vormen. Spoedig zien wij aan de rechterhand de beboste tuinen van het Kasteel Eijsden. Het fraaie park is tussen zonsopgang en zonsondergang geopend voor wandelaars. Het is de moeite waard,

hier een half uurtje uit te stappen. Er staan mooie oude bomen in het park, en er is een bijzonder goed onderhouden "charmille", een laan met boogvormig gesnoeide haagbeuken. Zoekt u ook de uitmonding van de Voer in de Maas, aan de zuidgrens van het park. In dit riviertje bevinden zich ook de resten van een oude watermolen. U kunt nog de karakteristieke splitsing van de waterstroom terugvinden in een hoge, opgestuwde, tak en een lage, rondom het moleneiland. In ieder geval liggen in de Graaf de Gelooslaan twee bruggen, direkt na elkaar.

Bij de voortzetting van onze rit buigen wij echter juist voor deze twee bruggen links de Caestertstraat in. Deze slingert tussen oude hoogstamboomgaarden door. Sommige hebben nog fraaie toegangspoorten: twee staanders waartussen een smeedijzeren hek. Wij passeren een wegkruising, waaraan een kruis en een Mariakapel zijn opgericht, en bereiken via een spoorwegovergang een laan beplant met vier rijen bomen. Dergelijke vierdubbele bomenrijen waren typisch voor oprijlanen van oude kastelen. De eigenlijke laan bij Kasteel Eijsden is echter slechts

De Rand van het Middenterras te Mesch

met rechts en links één enkele rij bomen beplant. Bij Mariadorp worden wij voorzichtig over de nieuwe autoweg naar Luik geleid. Wij verlaten dan het Laagterras van de Maas en rijden door een insnijding in de uiterste rand van het Middenteras. Terrassen zijn resten van oude rivierbeddingen. Het water stroomde eens op een heel ander niveau. De randen van deze terrassen zijn vaak als reusachtige traptreden in het landschap zichtbaar. Bij Withuis, vlak bij de grens met België, gaan wij in de richting Mesch, waar rechts achter de boomgaarden drie

Bermen van holle wegen, groeiplaats van bijzondere planten

prachtige boerenhoeven liggen, compleet met indrukwekkende toegangspoorten. De weg gaat echter linksaf en slingert omhoog tegen de oostelijke dalhelling van de Maas. In de bermen bloeien hier bijna het hele jaar door de voor dergelijke holle wegen karakteristieke planten: op zonnige, warme plekken vaak soorten van zuidelijke herkomst; in de schaduw kruiden uit het hier door ontginning verdwenen bos.

Op de plateau's bevindt zich in heel Zuid-Limburg de löss, of Limburgse klei, een afzetting van de wind uit het IJstijdvak. Daaraan hebben de Limburgse landerijen hun grote vruchtbaarheid te danken. Op de westelijke heuvels treft men daaronder aan een pakket grof zand en kiezel, hier gedeponeerd door de Maas in een tijd dat in de gebergten in het zuiden, Ardennen en Vogezen, grote hoeveelheden ijs smolten als gevolg van de klimaatsverbetering na "de" IJstijd. Deze afzettingen staan bekend onder de verzamelnaam Hoogterras, en komen voor tot diep in de Belgische Kempen. De "bergen" in het westelijk deel van Zuid-Limburg zijn alle resten van deze oorspronkelijke hoogvlakte. Zij zijn van elkaar gescheiden door de dalen van de rivieren, die zich later hebben ingesneden.

Op het plateau vallen ons de bijzonder grote kavels

Drinkpoelen, paaiplaats van karakteristieke waterdieren

op, bij elkaar gevoegde weilanden, gevolg van een geslaagde ruilverkaveling. De drinkpoelen, die erbij horen, zijn helaas bijna alle gedempt, een groot verlies voor de fauna: zij waren de paaiplaatsen van karakteristieke waterdieren: padden, kikkers, salamanders. Bij de afdaling naar Moerslag zien wij de eerste vakwerkhuizen. Het eikenhouten geraamte was met houten pennen in elkaar gezet, zodat het ook weer gedemonteerd kon worden, als het nodig was, bijv. bij verhuizing van de pachter. Wij komen uit in het duidelijk asymmetrische droogdal, dat van Sint-Geertruid naar Eijsden loopt: een steile beboste

Vakwerkhuisen te Moerslag

noordhelling en een glooiende, volledig ontgonnen zuidhelling. Het verschil zou ontstaan zijn onder invloed van de warmte van de zon: in tijden, dat de noordhelling tot diep onder de oppervlakte bevroren bleef, gleden aan de ontdooide zuidhelling met water doordrenkte leemlagen naar beneden. Het droogdal loopt onder langs het Savelsbos. Dit is een natuurmonument, eigendom van C.R.M., met een bezoekerscentrum en de mogelijkheid voor rondleidingen. Gekleurde paaltjes langs de boswegen geven aan hoe u hier kunt wandelen zonder gevaar te lopen te verdwalen. In het voorjaar is er ook een natuurpad

Het uitgebrande Hoge Huis te St. Geertruid

uitgezet, zodat men de namen van de voornaamste gewassen kan leren kennen.

Onder langs de boshelling kan door het droogdal zoveel water stromen, dat laag gelegen woningen met zandzakken tegen wateroverlast moeten worden beschermd. Er bevinden zich in de helling verschillende verlaten kalksteengroeven, terwijl boven in het bos enkele kiezelkuilen voorkomen, in het zo juist genoemde Hoogterras.

Bij het vervolgen van onze weg, omhoog in de richting Sint-Geertruid, zien wij de voor deze grondsoorten typische bosbegroeiingen, al is hier de grens tussen voedselrijk bos op kalkgrond en voedselarm bos

Duiker in de weg op het laagste punt van het droogdal

Oude kastanjes, gespaard door het bouwen van een muurtje te Mheer

op kiezel wel enigszins verdoezeld als gevolg van langs de hellingen omlaag gegleden lagen löss.

In Sint Geertruid letten wij op de mergelblokken in de muren van de kerk en in de toren. Ook het onlangs geheel uitgebrande Hoge Huis dat wij boven de daken zien uitsteken, is geheel uit mergelsteen opgetrokken. Deze bouwstenen zijn afkomstig uit de grotten, eigenlijk mergelmijnen, in de hellingbossen in de buurt.

Onze weg gaat verder over het plateau, langs weilanden, die nog door heggen begrensd zijn en voert bij Herkenrade door een droogdal, waarin men op het diepste punt toch maar een duiker en enige riool-

putten heeft aangebracht. Desondanks rijdt men hier vaak door een waterstroom in tijden dat de droogdalen in rivieren veranderd zijn.

Wij krijgen spoedig de gelegenheid te constateren hoe het fraaie landschap ontsierd is door hoogspanningsmasten, een offer aan de E.E.G.! In Mheer is de verbreding van de weg nu eens niet gegaan ten koste van oude bomen: de rij tamme kastanjes op de hoge berm is gespaard: men heeft er een muurtje voor gebouwd. Tegenover deze bomen liggen de bezittingen van het Kasteel Mheer, met ervoor de kerk. Let op de Brigittaden, tegenover de kerk, met de vlag in top en de traditionele aanplakbiljetten van de

Het asymmetrische droogdal bij St. Geertruid

„Jonkheid” op de stam. Het hout wordt in het voorjaar bij opbod verkocht, waarna een nieuwe boom in het bos wordt „geroofd”, die met grote luister door het dorp op de eerste mei wordt ingehaald.

De Dorpsstraat gaat steil omhoog. Rechts staat een onbewoonbaar verklaarde woning met vakwerk, dat op de oorspronkelijke wijze is opgevuld met een vlechtwerk van takken, dat dichtgesmeerd werd met leem, waaroverheen werd gewit. Voor een groot deel is de leem weggespoeld, zodat u de gelegenheid heeft eens te kijken hoe zo’n wand precies in elkaar zit. De weg klimt nu tegen de wand van het droogdal van Mheer op. Het hoogste punt van de helling vormt de

Uitgespoeld vakwerk: Vitsen en witsen liggen bloot

De bron van de Noor in het dorp Noorbeek

waterscheiding met het nu volgende dal, dat van de Noor. Een plateau ontbreekt hier, een zeer ongebruikelijke situatie, zodat U direkt weer omlaag rijdt en aan de voet van de helling het dorpje Noorbeek bereikt. Tegenover het bosje met naaldbomen kunt u de bron van de Noor zien. Zij staat periodiek droog, terwijl in oostelijke richting een droogdal doorloopt tot op het plateau bij Hoogcruts. Het is onbegrijpelijk dat zo'n smal stroompje zo'n breed dal heeft uitgeslepen. Dat moet vroeger een beetje anders zijn geweest, niet omdat het riviertje toen breder was, maar omdat elk jaar veel grotere hoeveelheden sneeuw en ijs zijn weggesmolten.

Wij komen uit bij de oude kerk, opgebouwd uit kalksteenblokken. Precies op de hoek van het kerkhof staat hier ook weer een meiden. En om de hoek de beroemde plataan van Noorbeek, waar in het verleden nog al wat over te doen is geweest: was hij ziek of niet? Zaten er geen plaatswammen op? Bestond er gevaar voor omvallen? De oude boom heeft deze dorpsstrijd gelukkig overleefd. Rondom het dorpsplein staan prachtige oude hofsteden. Misschien staat er wel ergens een poort open, zodat u op

Het dorpsplein in Noorbeek

de typische binnenplaats kunt kijken, een vierkant, aan alle zijden door de gebouwen ingesloten: een boerderij, die als een vesting te verdedigen was in woelige dagen.

Voorbij het dorp gaat de weg weer omhoog langs een van de fraaie hellingen van het droogdal van de Noor, dat weer de merkwaardige asymmetrische vorm heeft. Dit dal komt uiteindelijk uit op het

plateau bij Hoogcruts, een Franciscaanse Statie.

Hier verlaat de Mergellandroute het Hoogterras en voert dan door een gebied dat nooit door de Maas bedekt is geweest, en waarvan het landschap ook niet door deze rivier is gevormd. Wij overschrijden hier een natuurlijke grens, reden waarom wij menen een einde aan dit opstel te mogen maken.

Het droogdal van de Noor bij Hoogcruts

DUIZEND- EN MILJOENPOTEN (CHILOPODA EN DIPLOPODA) UIT ZUID-LIMBURG

II

door C.A.W. JEEKEL

De chilopoda van de Zuid-limburgse mergelgroeven

Zoals in de inleiding reeds werd meegedeeld vonden tussen 1960 en 1968 jaarlijks excursies plaats welke werden georganiseerd door het Zoölogisch Museum en het Laboratorium voor Toegepaste Entomologie van de Universiteit van Amsterdam. Een van de doelstellingen van deze excursies, die meestal kort na de jaarwisseling werden gehouden, was de inventarisatie van de entomologische fauna van de Zuid-limburgse mergelgroeven in de winter. Tijdens deze inventarisatie werden stelselmatig ook duizend- en miljoenpoten meegenomen, en aangezien dit onderzoek thans als afgesloten moet worden beschouwd -

vele groeven zijn tegenwoordig verboden terrein en vrijwel ontoegankelijk - verdienen de resultaten voor deze groepen hier vastgelegd te worden.

In het algemeen kunnen de uitgehakte groeven met hun vlakke wanden en plafonds en de fijn-korrelige tot stoffige bodem nauwelijks als een gunstig milieu voor Chilopoda en Diplopoda worden gekenschetst. Vooral groeven met een wijde ingang bleken dikwijls mogelijk door een ongunstig microklimaat weinig of geen materiaal op te leveren, terwijl de beste resultaten werden geboekt in de kleinere groeven. Gebleken is dat Chilopoda in de groeven zeld-